

5e JAARGANG

NUMMER 6

JUNI 1969

DAAD EN GEDACHTE

orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

DR. J. H. VAN DER
W. J. H. VAN DER
1911

DAAD

EN

GEDACHTTE

BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT
HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF.
BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF
MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN
HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER
GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE-
GRIP, AAN DE GEDACHTTE.

organen gewijfd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidzaamheid

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam - W

Postgiro 307695

W E T T E L I J K E   R E G E L I N G   V A N   S T A K I N G E N

NIET AL TE lang zal het meer duren of Nederland kent een wettelijke regeling van de werkstakingen. De minister Roolvink van Sociale Zaken en Polak van Justitie hebben bij de Tweede Kamer de desbetreffende wetsontwerpen ingediend, die in hoofdzaken overeenstemmen met het advies, dat daaromtrent al meer dan een jaar geleden door de Sociaal Economische Raad was ingediend.

In "De Vakbeweging", het wekelijks orgaan van het N.V.V., zijn op 2 mei j.l. een paar stekelige opmerkingen gemaakt over 't feit, dat de twee ministers, respectievelijk hun juridische adviseurs en de ambtenaren van hun departementen maar liefst "dertien maanden nodig hebben gehad om een goed gemotiveerd en goed uitgewerkt SER-advies in wetsontwerpen om te gieten." Wat er niet bij gezegd wordt is, dat de SER zelf nog veel en veel langer werk gehad heeft. Reeds in 1958 liet de toenmalige minister Samkalden een voorontwerp van wet opstellen, waarover begin 1959 het advies gevraagd werd van vier hoogleraren in het z.g. arbeidsrecht, prof. mr. N.E.H. van Esveld, prof. mr. W.F. de Gaay Fortman, prof. mr. M.G. Levenbach en prof. dr. F.J.H.M. van der Ven. Die vier knappe koppen hadden ruim anderhalf jaar nodig om hun mening kenbaar te kunnen maken en daarop kwam de zaak bij de Stichting van de Arbeid, die drie jaar later een verdeeld advies uitbracht: de werkgeversleden van de Stichting achtten een wettelijke regeling niet nodig, de z.g. werknemersleden (waarmee géén arbeiders bedoeld zijn natuurlijk, maar de vertegenwoordigers van de erkende vakbeweging!) waren vóór een regeling. Op 16 maart 1966 vroeg minister Samkalden het advies van de SER, die er dus bijna twee jaar over deed. Het verwijt van "De Vakbeweging" aan de twee ministers, dat zij dertien maanden nodig hadden om zich uit te spreken over een kant en klaar advies, doet - in het licht dat de SER met inbegrip van zijn vakbewegingsleden zowat 24 maanden nodig heeft gehad om zich uit te spreken over een kant en klaar voorontwerp, waarover vier professoren plus de Stichting van de Arbeid zich al gebogen hadden - dus ietwat komisch aan.

Waarom, zal men zich afvragen, een dergelijk wat misplaatst sarcasme? Omdat, antwoorden wij, "De Vakbeweging" het in één adem doet voorkomen, alsof er in die dertien maanden achter de schermen over advies en wetsontwerp nogal het een en ander te doen geweest is, vanwege 't feit, dat in het wetsontwerp géén verplichte arbitrage is opgenomen, zoals men bijvoorbeeld wél aantreft in de beruchte Amerikaanse wetgeving van Taft en Hartley. Wat "De Vakbeweging" suggereert is dit, dat de beide ministers aan nogal sterke druk van ondernemerszijde hebben bloot gestaan daar "er hier en daar nog altijd een grote angst voor een wettelijk stakingsrecht bestaat, vooral als daaraan niet een verplichte arbitrage is gekoppeld". De indruk, die de lezer van het NVV-blad bijgevolg krijgt is deze, dat de beide ministers, door het niet opnemen der verplichte arbitrage het been hebben

stijf gehouden en dat bijgevolg deze regering onafhankelijk genoeg ten opzichte der bij 'n staking betrokken partijen staat opgesteld om er enig vertrouwen in te hebben. Er wordt bovendien nog wat anders gesuggereerd ook. Dit namelijk, dat de verplichte arbitrage zo'n beetje 't criterium zou zijn, waaruit het feitelijke karakter van de komende wet zou kunnen worden opgemaakt. Het een, noch het ander nu is het geval.

De "angel" in het ingediende wetsontwerp is niet dáár te zoeken, waar "De Vakbeweging" suggereert dat hij gezocht moet worden om vervolgens triomfantelijk uit te roepen, dat er geen "angel" is te vinden. De verborgen angel zit ergens anders en welbeschouwd is hij helemaal niet eens "verborgen" ook. Hij is precies zo duidelijk zichtbaar als hij tien jaar lang, dat wil zeggen sedert het allereerste voorontwerp van minister Samkalden is geweest. In dát opzicht verschilt het thans ingediende wetsontwerp in niets van de allereerste opzetten. De strekking moge nu honingzoet(sappig) worden aangegeven als: "in hoofdzaak dienende om mogelijk te maken, dat de vakverenigingen de werkstaking als uiterste middel kunnen hanteren bij het falen van overleg", in werkelijkheid dient het wetsontwerp er toe om de zogenaamde "wilde" stakingen onmogelijk te maken. Maar dat is natuurlijk een zaak, waar de vakbeweging zich niet ongerust over maakt en die zij in het geheel niet als een scherpe angel ziet. Integendeel, het is een zaak, die door haar wordt toegejuicht.

In het ingediende wetsontwerp staat te lezen, dat "deelneming aan een wilde staking in beginsel als wanprestatie wordt beschouwd". Bij een bespreking van het onderhavige wetsontwerp in "Vrij Nederland" van 17 mei j.l. heeft Igor Cornelissen deze juridische formule in gewone, voor iedereen begrijpelijke huis-, tuin-, en keukentaal overgezet. Hij spreekt van "een verbod van wilde stakingen" en hij heeft daar een paar kanttekeningen bij geplaatst, die er niet om liegen. Hij merkt namelijk terecht op, dat de "wilde" stakingen regel zijn, dat zij daaruit voortvloeien, dat - naar de bekende pater Hoefnagels ook al heeft opgemerkt - de arbeiders ánders over hun welzijn denken dan degenen, die hen officieel vertegenwoordigen en dat zij in de praktijk vaak het enige middel zijn, dat de arbeiders rest.

Igor Cornelissen zegt meer, waarmee hij de spijker op de kop slaat. Met een verwijzing naar Hoefnagels, die de "wilde" stakingen een motie van wantrouwen in het beleid van de vakbeweging heeft genoemd, constateert hij, dat de arbeiders in theorie hun vertegenwoordigers in de vakbond wel kunnen afzetten, doch dat de praktijk deze is, dat de leiders hun superieure vergadertechniek gebruiken om afwijkende geluiden met een woordenvloed te overspoelen. Cornelissen voegt daaraan toe, dat de bonden al jarenlang bij elkaar niet meer dan veertig procent van de arbeiders als leden geregistreerd hebben (wat, zeggen wij nadrukkelijk, niet hetzelfde is als die veertig procent ook vertegenwoordigen!) en dat van die veertig procent niet meer dan dertig procent te vinden zijn in de gelederen van de drie grote en erkende centrales.

Het wetsontwerp, zo concludeert Cornelissen terecht, legt de beslissing omtrent de vraag wél of niet staken in handen van organisaties, die niet slechts een kleine minderheid van de Nederlandse arbeidersklasse vertegenwoordigen, maar die bovendien nog niet eens altijd (of liever vaak niet - D. & G.) het vertrouwen van die minderheid bezitten. Is het verwonderlijk, dat Igor Cornelissen zijn algemeen oordeel over het nieuwe wetsontwerp aldus samenvat, dat het neerkomt op een beperking van het stakingsrecht? De formele vraag, of er dan wel een stakingsrecht was en of er wel iets beperkt kan worden, dat niet bestaan heeft, is een spitsvondigheid van en voor juristen, die weinig afdoen aan de kern, die Cornelissen uit de paragrafen van Roolvink en Polak te voorschijn heeft willen halen. Die kern is deze, dat het ingediende wetsontwerp een typisch staaltje is van tegen de arbeidersklasse gerichte wetgeving, dat natuurlijk geenszins op zichzelf staat (het zou moeilijk vallen om staaltjes van een ander type wetgeving te pro-

duceren), maar dat als zodanig toch wel nadrukkelijk dient te worden gesignaleerd nu de vakbeweging zich achter het ontwerp geplaatst heeft, zij het met enkele opmerkingen van "kritische" aard.

Over die "kritische" opmerkingen aanstonds meer. Eerst nog even een ander punt, dat door Cornelissen wordt aangeroerd. Volgens het ingediende wetsontwerp zullen de vakverenigingen stakingen mogen uitschrijven mits - let wel - er daarbij de nodige zorgvuldigheid in acht wordt genomen. Wie moet uitmaken of dat inderdaad geschied is? En wie moet uitmaken - wat óók vereist wordt - of de stakingen niet in strijd zijn met de wet of met een bestaande c.a.o. en of er geen wanverhouding bestaat tussen het stakingsmiddel en hetgeen er met de staking beoogd wordt? Cornelissen antwoordt: dezelfde rechter, die in het verleden bij vele arbeidsconflicten de zijde van de ondernemers koos, dezelfde rechter, die in het beruchte Panhonlibco-conflict geen flauw benul toonde, van wat er in de arbeiderswereld eigenlijk aan de hand is.

Cornelissen vreest, dat de invoering van deze wet een buitengewoon gevaarlijke situatie zou inluiden, die de "sterke verstrengeling van de laatste jaren tussen werkgevers en regering slechts kan verhevigen". Hij citeert in dat verband Kloos, die onlangs gezegd heeft, dat de regering bij de loonvorming alleen maar ingrijpt als het gevaar van te hoge loonstijgingen dreigt, een eenzijdig systeem, volgens de heer Kloos, dat de regering tot bondgenoot van de werkgevers maakt. Op dit punt verschillen wij natuurlijk met de heren Cornelissen en Kloos van mening. Niet omdat wij de "verstrengeling" ontkennen, maar omdat wij van oordeel zijn dat die geenszins van de laatste tijd dateert. Naar onze opvatting is het altijd al zo geweest, dat in de burgerlijke maatschappij de regering de zaken der bourgeoisie behartigde, zo goed als de regering van kardinaal De Richelieu in het feodale Frankrijk bijvoorbeeld de zaken van de adel behartigde. Als Cornelissen dan ook naar aanleiding van het onderhavige wetsontwerp op het stakingsrecht van mening is, dat "de groeiende invloed van een uiterst rechtse overheid op alle mogelijke terreinen te bespeuren valt", dan spreken wij hem formeel niet tegen, maar dan wijzen wij hem er toch wel op, dat óók een zogenaamd "linkse" overheid in de kapitalistische samenleving de belangen van het kapitaal behartigt en dat het allereerste ontwerp van de stakingsregeling - dat zich óók al tegen de wilde stakingen keerde - van de hand was van een minister van de P.v.d.A. Bovendien: ook als hij gelijk zou hebben wordt het feit niet weggewist, dat aan de onderhavige "groeiende rechtse invloed" dan braaf door de vakbeweging is meegewerkt.

Het laatste ontkent Cornelissen niet. "De vakbeweging geeft de regering vrij mandaat om het stakingsrecht nog verder in te perken, juist nu van haar verwacht mocht worden, dat ze zich ten aanzien van de samenwerking (bedoeld is de godsvrede met het kapitaal) wat lossere zou opstellen", zo schrijft hij. Mocht dat inderdaad van haar verwacht worden? Nee zeggen wij, daar was geen enkele aanleiding toe. Maar het is zo, dat Igor Cornelissen dat van haar verwacht heeft na de beroemde redevoeringen van Toon Mertens. Hij heeft die redevoeringen geheel anders geïnterpreteerd dan wij, die er van gezegd hebben, dat ze alleen maar bedoeld waren om die verwachting te wekken, niet als aankondiging van een werkelijk vrijere opstelling. De lezer van Daad en Gedachte wéét hoe wij de toespraken van Mertens hebben beoordeeld. Het oordeel van Cornelissen was wezenlijk ánders, zo wij ons niet bedriegen. Hij kan nu in de gang van zaken rond het stakingsrecht een aanwijzing vinden welk oordeel het meest overeenkwam met de realiteit.

En nu dan de "kritische" opmerkingen van de vakbeweging. Ze betreffen dat onderdeel van het wetsontwerp, waarin aan de ondernemer, in geval van een staking, de bevoegdheid wordt verleend alle stakenden tegelijk te ontslaan. Dat de wet hem de bevoegdheid ontzegt om individuele stakers de laan uit te sturen, is iets, dat "De Vakbeweging" (nummer van 2 mei) "beter en eerlijker" noemt dan dat hem die mogelijkheid zou zijn gelaten. Maar dat "in een wet waarin uitdrukkelijk het stempel 'ongeoorloofd' van de staking wordt weggenomen, toch het ontslag op

staande voet wordt vastgelegd", dat noemt "De Vakbeweging" "een vreemde zaak". Dat is een vrij tamme karakterisering, wanneer men haar vergelijkt met wat de zusterorganisatie van het C.N.V. over die ontslagmogelijkheid heeft opgemerkt, die haar "lijnrecht in strijd met de strekking van het wetsontwerp" noemde en sprak van een "ontoelaatbare, eenzijdige ingreep in de machtsverhoudingen ten gunste van de werkgevers.

Waar beide vakcentrales - CNV, zowel als NVV - echter zorgvuldig over zwijgen is dit, dat in geval van een "wilde" staking aan de ondernemer wél de slechtere en oneerlijker (om de terminologie van het NVV even te hanteren) mogelijkheid van individueel ontslag gelaten is. Ook op dit punt blijkt dus ten eerste, hoe sterk de nieuwe wet wel tegen de "wilde" stakingen is gericht en ten tweede hoe weinig de vakbeweging de behoefte heeft om tegen slechte regelingen of oneerlijkheid te protesteren, wanneer het om "wilde" stakingen gaat.

Werkelijk kostelijk is, wat "De Vakbeweging" in verband met die collectieve ontslagbevoegdheid van de ondernemer verder opmerkt. "Als deze ontslagbepaling door het parlement zou worden geaccepteerd", zo schrijft het blad, "zal dat in de praktijk alleen maar betekenen, dat stakingen niet beëindigd zullen worden alvorens de garantte is verkregen, dat alle ontslagen stakers weer in dienst worden genomen." Men is geneigd zijn ogen uit te wrijven en zich af te vragen of de redacteur van "De Vakbeweging" die dat heeft neergeschreven, het wetsontwerp eigenlijk wel heeft gelezen.

Nou wij zien het al. Gesteld er is een door de vakbeweging geproclameerde staking (vaak zal het niet voorkomen, nee, dat is zo) waarbij alle arbeiders ontslagen zijn. Nu bereikt de vakbeweging een compromis, maar de ondernemer zegt: ik ben bereid dat allemaal te aanvaarden, maar Piet en Kees (zij als enigen van de pak weg 500 stakers) wil ik toch niet meer hebben. Wat dacht u dat de vakbeweging zou doen? Doorstaken uit solidariteit met Piet en Kees? Of tot de arbeiders zeggen: het spijt ons voor Piet en Kees, maar laten we het toch maar aanvaarden; het is zo'n groot succes en voor Piet en Kees zoeken wij wel een oplossing. Nou, wij moeten het nog zien, dat de vakbeweging zal doorstaken. Wat zegt U? Is het voorbeeld fout, omdat de wet individuele ontslagen verbiedt? Er zijn helemaal geen individuele ontslagen. Iedereen is ontslagen en iedereen moet nu weer in dienst worden genomen. Of staat er soms in de wet, dat de ondernemer ook collectief alle stakers weer in dienst moet nemen? Nee natuurlijk, want dan had de hele bepaling geen zin en dan had het ook geen zin, dat de vakbeweging zegt, dat ze wil doorstaken tot alle stakers weer in dienst zijn. Dus het is zo: wél de mogelijkheid van collectief ontslag, maar voor wat het in dienst nemen betreft is de ondernemer vrij. Ziedaar de door "De Vakbeweging" geroemde eerlijkheid. Maar goed, stel dat de vakbeweging inderdaad, onze sombere voorspellingen ten spijt, inderdaad tot het einde wil doorstaken, al is er een redelijk compromis en al gaat het alleen om Piet en Kees. Wat dacht u dat er dan gebeurde? Dan is het (bij een gegeven compromis) een staking om Piet en Kees geworden. En dan komt de rechter en die zegt: nu is er van een wanverhouding tussen stakingsmiddel en het beoogde doel sprake. Nu is de staking onwettig geworden. Nou en wat dacht u en wat denkt iedereen, dat de vakbeweging dán zal doen?

Nog een kleinigheid (!): zodra een ondernemer, waartoe de wet hem het volste recht geeft, alle stakers collectief ontslaat, is er helemaal geen staking meer, want de stakende arbeiders kunnen zo door anderen vervangen worden. De vakbeweging wil doorstaken tot iedereen weer in dienst is? Rustig door laten staken, zegt de ondernemer. Wij draaien al lang weer (voor zover dat dan bij de huidige krappe arbeidsmarkt mogelijk is; maar er is véél mogelijk met kunst en vliegwerk, waarin de ondernemers meesters zijn!)

Wat voor middel hebben de arbeiders om een dergelijke ontwikkeling te voorkomen? Juist, de bedrijfsbezetting. Maar die is natuurlijk helemaal onwettig. Dat is een middel van de arbeiders zelf, niet van de vakbeweging. En zo staat die

vakbeweging dus volkomen met lege handen. Ziedaar dan de wezenlijke betekenis van het wetsontwerp, dat diezelfde vakbonden over 't algemeen aanleiding heeft gegeven tot "redelijke tevredenheid". Waarom? Omdat het een zwaard tegen de zelfstandige strijd van de arbeiders is. Wat de nadelen bij een officiële staking betreft, nou ja, die neem je als vakbeweging op de koop toe. Vooral als je toch niet van plan bent om te gaan staken.

Tenslotte nog een paar andere aspecten. Over de "verplichte arbitrage", die niet in het wetsontwerp is opgenomen, is en wordt inderdaad "gemeierd". "De Werkgever", het orgaan van het Verbond van Nederlandse Werkgevers maakt in zijn nummer van 14 mei een paar terloopse opmerkingen, waaruit blijkt, dat men van die kant dááaraan toch eigenlijk wel de voorkeur zou hebben gegeven en voorts is het bekend geworden, dat de Raad van State aan de regering heeft geadviseerd om die verplichte arbitrage wél op te nemen. Betekent dat, dat "De Vakbeweging" toch gelijk heeft als ze zich over het niet opnemen daarvan zo bijzonder verheugd? We geloven van niet. In de eerste plaats niet, omdat "De Werkgever" er inderdaad alleen maar terloops over praat en er zich nauwelijks over opwindt. Dat laatste is de reden, dat wij geneigd zijn te veronderstellen, dat Igor Cornelissen het bij het rechte eind had, toen hij in "Vrij Nederland" de veronderstelling uitte, dat het - uitgelekte - geheime advies van de Raad van State, alleen maar zogenaamd was uitgelekt en dat het om een proefballon ging. Wij zoeken er zelfs nog meer achter dan een proefballon. We geloven, dat dat advies van de Raad van State alleen de bedoeling heeft gehad om juichkreten als "De Vakbeweging" geslaakt heeft mogelijk te maken, met andere woorden, dat hier de bedoeling heeft voorgezeten een klimaat te scheppen, waarin de vakbeweging net kon doen, alsof dit wetsontwerp een van het kapitaal onafhankelijke geest ademde.

Misschien zijn de in "De Werkgever" voorkomende klachten over de ontslagmogelijkheden wel van hetzelfde kaliber. "De Werkgever" pleitervoor de individuele ontslagmogelijkheid ook bij de "geoorloofde" vakbondsstakingen te handhaven. Net alsof de regeling van nu geen geducht wapen is en net alsof de werkgevers werkelijk veel vakbondsstakingen vrezen. Die vrezen ze natuurlijk helemaal niet. Ze kennen hun vakbondspapenheimers ook wel. Wat hen betreft speelt de ontslagmogelijkheid bij stakingen, die zich toch nauwelijks zullen voordoen niet zo'n grote rol. Om de "wilde" stakingen gaat het. Dat weten zij ook wel. Maar dat moet je natuurlijk niet laten merken.

=====

ONM A C H T I G E V A K B E W E G I N G

"DE METAALKOERIER", het blad van de Metaalbedrijfsbond van het NVV heeft in een commentaar op de affaire Thomassen en Drijver-Verblifa 't navolgende geschreven:

"Wat doet de vakbeweging?" - Bij fusies, concentraties, bedrijfssluitingen en al die fraaie dingen meer rijst op een gegeven moment altijd weer de vraag: En wat doet de vakbeweging? Terecht natuurlijk, want de vakbonden zijn de eerst geroepen om de belangen van de leden zo goed mogelijk te behartigen. Maar dan volgt onmiddellijk de vraag: hoe ver gaat de macht van de vakbeweging in dit opzicht? Laten we er geen doekjes om winden; het antwoord is: niet ver. We leven in ons land - nog altijd - onder het kapitalistische stelsel. De ondernemer is nog altijd koning in zijn rijk. In zekere zin heeft Thomassen en Drijver-Verblifa zich bijzonder fatsoenlijk gedragen. De vakbonden zijn op een redelijk vroeg tijdstip ingeschakeld en zij hebben hun oordeel over de voorgenomen reorganisatie kunnen uitspreken. Aan de beslissing heeft dit overigens niets veranderd. Alhoewel Thomassen en Drijver-Verblifa verder is gegaan dan haar meeste voorgangers, die de vakbon-

den lieten opdraven op een moment dat er alleen nog maar sociale brokken waren te lijmen, hebben de omstandigheden gemaakt dat haar optreden de tekortkomingen in onze maarschappij nog weer eens duidelijk aan 't licht hebben gebracht en de democratisering van de onderneming weer een stapje op weg hebben geholpen. Dat is dan de winst van deze tragische geschiedenis."

Nog nooit hebben wij de vakbeweging zo duidelijk haar onmacht horen uitspreken. De ondernemer is nog altijd koning in zijn rijk. En de vakbeweging zal niet proberen hem te onttronen. Wij vragen ons dan wel af of zij dan nog de eerstegeroene is om de belangen van haar leden zo goed mogelijk te behartigen. Want het antwoord op de vraag: Wat dóet de vakbeweging? geeft zij zelf: niet veel. Zij gaat wel met fatsoenlijke ondernemers rond de tafel zitten. Niet om haar leden in te lichten. Die horen het desondanks voor de radionieuwsdienst. Ook niet om de beslissing te veranderen. Dat is onmogelijk voor de vakbeweging. Hoogstens om de pijn voor de werknemers iets te verzachten.

Had de directie zich maar iets tactischer gedragen. Het was natuurlijk fout om tegelijk het jaarverslag te publiceren, lezen wij in een ánder commentaar in "De Metaalkoerier". De ondernemers moeten toch eens beter luisteren naar bepaalde adviezen van de vakbeweging. Dan hebben ze minder last van hun werknemers.

En nog een fout was, zegt De Metaalkoerier, de ongelukkige manier waarop het bericht de wereld in is gekomen. De Metaalkoerier weet, dat de directie hier niet alleen de schuld van draagt. Hij zegt echter niet wie medeschuldig zijn.

Wat jammer toch, dat hierdoor de arbeiders in Krommenie het niet namen. Had den zij zich maar net als hun collega's in Utrecht en Dordrecht gelaten bij de beslissing van de directie neergelegd. Dan zouden ze in de kranten hebben kunnen lezen: Directie en vakbonden hebben een "bevredigende afvloeiingsregeling" getroffen.

=====

BIJ DE KONIJNEN AF

DE SLECHTST denkbare recensie van het boekje van Kloos is verschenen in "De Telegraaf". Slechtst denkbare, niet in die zin, dat Kloos er in dit blad het beroerdst is afgekomen, doch in deze, dat het met de betrouwbaarheid van de criticus nog droeviger is gesteld dan met zijn kennis van zaken. Ir. W. Stam, die van de Telegraaf-redactie zijn "licht" over het boekje van Kloos heeft mogen laten schijnen, schrijft o.a., dat de NVV-voorzitter "niet het werkelijk achterste puntje van zijn tong heeft laten zien". Dat is natuurlijk een wat zonderlinge uitspraak, omdat men niet eens over een ál te grote anatomische kennis behoeft te beschikken om te weten, dat het puntje van de tong aan de vóorkant zit, niet aan de achterkant, alwaar de tong juist breed is. Mogelijk is dat aan ir. Stam niet bekend, om-

dat nog nooit iemand goed zijn tong tegen hem heeft uitgestoken. Welnu, het wordt dan bepaald wel tijd, dat dit eens gebeurt. Want met zijn kennis in het algemeen - zo blijkt niet slechts uit zijn recensie, maar ook uit wat hij verder in zijn rubriek te berde brengt - is het al even droevig gesteld als met zijn anatomische kennis in het bijzonder. Droeviger alleen nog is het gesteld met zijn moraal. De meer dan onbehoorlijke manier, waarop hij Kloos probeert uit te spelen tegen prof Pen en daarbij verzwijgt, dat uit het boek van Kloos blijkt, dat 't gebruikte citaat naar de eigen woorden van Kloos op Pen juist niet van toepassing is, is werkelijk bij de konijnen af. Over de gekleurde manier, waarop Stam uit het boekje van Kloos belieft te citeren, zullen we maar zwijgen. Wie het proza gelezen heeft voelt de lust opkomen om het knullige boek van Kloos tegen de nog knulliger ir. Stam in bescherming te nemen.

=====

KLOOS KAN ONS NOG MEER VERTELLEN

AAN DE EINDELOZE, maar voorlopig vermoedelijk nog wel niet geëindigde, reeks van boeken en geschriften over de vakbeweging is onlangs een nieuw werkje toegevoegd. Het heet "Het achterste van de tong" en het draagt de ondertitel: "Oordeel en vooroordeel van een man uit de vakbeweging". Het is geschreven door de NVV-voorzitter André Kloos. De pers heeft er nogal wat aandacht aan besteed. Dat was te verwachten, gezien de persoon en de functie van de auteur. Het gaat hier om de zienswijze van iemand, die in het openbare leven op de voorgrond treedt en met wie bijvoorbeeld de ondernemers, althans hun vertegenwoordigers, herhaaldelijk aan de onderhandelingstafel te maken krijgen. Uiteraard was er een grote, ten dele door dag- en weekbladen te bevredigen, nieuwsgierigheid, wat of er wel voor de dag gekomen was nu die Kloos "het achterste van zijn tong" had laten zien.

De vraag óf hij dat inderdaad gedaan had was een van de eerste dingen, die vrijwel alle recensenten bezig hield. Dat is allerm minst toevallig, omdat de twijfels hieromtrent nadrukkelijk door de heer Kloos zélf zijn opgeroepen. In 't voorwoord van zijn boekje namelijk schrijft hij: "In hoeverre ik het achterste van de tong heb laten zien, moet men mede beoordelen in het licht van de verantwoordelijkheid, die het voorzitterschap van het NVV met zich brengt". Met andere woorden zegt Kloos hier dus zoveel als: denk er om, ik kon als NVV-voorzitter natuurlijk niet écht het achterste van mijn tong laten zien. Waarom hij dan desondanks aan zijn boekje de titel heeft meegegeven, die hij er tenslotte voor heeft gekozen en waarom hij er - aldus doende - een etiket op heeft geplakt, dat blijkens zijn eigen waarschuwing niet helemaal de inhoud dekt, is een vraag die wij in de loop van deze bespreking zullen pogen te beantwoorden.

Allereerst zij hier opgemerkt, dat voor de meeste recensenten de door Kloos gemaakte restrictie een bijzonder simpele en vanzelfsprekende zaak is gebleken. De vraag, die wij zojuist hebben opgeworpen, hebben zij onbeantwoord gelaten. Over die ándere vraag, namelijk óf hij inderdaad het achterste van zijn tong heeft laten zien, hebben zij zich - op één enkele uitzondering na - niet het hoofd gebroken. Voor hen was het logisch, dat wie "met de vijand onderhandelen moet" eenvoudig niet alles prijs kán geven zonder meteen zijn onderhandelingspositie prijs te geven en zij vonden het derhalve niet meer dan natuurlijk, dat Kloos niet alles gezegd had wat hij zou hebben kúnnen zeggen.

Op deze algemene houding van de critici is er, zoals gezegd, één uitzondering. Eén criticus is er geweest, die weliswaar van Kloos eigen voorbehoud nadrukkelijk melding heeft gemaakt, maar die niettemin duidelijk heeft laten blijken, dat het voor hem nog zo zeker niet was, dat Kloos méér zou kunnen vertellen dan hij inderdaad gedaan heeft. Zijn bespreking 1) droeg dan ook het veelzeggende opschrift "Kán (met het accent op kan) Kloos ons nog meer vertellen?" Het antwoord op de aldus geformuleerde vraag heeft de bewuste criticus niet regelrecht gegeven. Zijn mening hieromtrent dient tussen de regels door te worden gelezen. Vergissen wij ons niet dan komt zij hierop neer, dat hij het werkje van Kloos dermate een aaneenschakeling van gemeenplaatsen of enormiteiten vindt, dat hij zich nauwelijks voor kan stellen, dat de schrijver ervan, die - naar hij zegt - over alle problemen "met een vrolijke onbekommerde oppervlakkigheid heen draaft", ergens iets zou hebben achtergehouden.

Wij voor ons hebben de overtuiging, dat de zojuist bedoelde criticus dichter bij de waarheid is dan al zijn collega's recensenten. Natuurlijk is de situatie denkbaar, dat de een of andere schrijver niet alles los laat wat hij weet. Maar dat is dan meestal ook heel goed te merken. De indruk die Kloos echter wekt is niet die van méér te weten, doch veeleer deze, dat hij zo weinig weet. Dat trou-

1) Igor Cornelissen in "Vrij Nederland" van 24 mei.

wens is ook de andere recensenten niet ontgaan. Vrijwel allemaal - óók drs. J. Beishuizen in "Het Parool" bijvoorbeeld - constateren ze, dat de problemen door Kloos niet erg diepgaand worden behandeld. Drs. Beishuizen wijt dat aan de zeer beperkte omvang van Kloos' boekje. Dat echter kan niet de oorzaak zijn. Er kunnen vele geschriften over de vakbeweging worden genoemd, die even beperkt van omvang zijn als dat van Kloos, maar waarin niettemin de problemen veel uitputtender worden beschreven. Voor zover Kloos' boekje gebrek aan diepgang heeft is het een gebrek aan diepgang van de auteur.

Hoe komt het nu, dat geheel in strijd met wat de gewoonte is, in dit geval van zulk een oppervlakkig auteur wordt aangenomen, dat hij méér weet en het een en ander achterhoudt? Dat komt omdat vrijwel alle recensenten, net als Kloos zelf behept zijn met een vooroordeel. Hij, Kloos, noemt het - in zijn ondertitel - het vooroordeel van een man uit de vakbeweging. Bij de bewuste recensenten zou men kunnen spreken van het vooroordeel van mannen buiten de vakbeweging. Daar is geen bezwaar tegen mits er maar geen enkel misverstand over blijft bestaan, dat het hetzelfde vooroordeel is. Men vindt het, toevalligerwijze, heel duidelijk onder woorden gebracht door drs. Beishuizen, die in zijn bespreking terloops opmerkt, dat "de werknemers dankzij de vakbeweging hun belangen behoorlijk zien behartigd". Het vooroordeel komt hierop neer, dat de vakbeweging de belangenbehartigster van de arbeiders zou zijn. Wie dat gelooft moet welhaast, alle aanwijzingen van het tegendeel ten spijt, als vaststaand aannemen, dat Kloos niet het achterste van zijn tong laat zien.

Wie, zoals wij, de vakbeweging niet voor de behartigster van de arbeidersbelangen houdt, acht de vraag of Kloos nu wél of niet alles gezegd heeft wat hij op het hart heeft minder eenvoudig te beantwoorden. Het is allerminst toevallig dat die ene, zich in een uitzonderingspositie ten opzichte van zijn collega's bevindende recensent, zijn mening in vragende vorm gegoten heeft. Een direct antwoord is namelijk naar onze mening alleen dán mogelijk, wanneer men de vraag waarom het hier draait iets uitbreidt. Niet slechts aldus dient zij gesteld te worden óf de heer Kloos het achterste van zijn tong heeft laten zien, er dient tevens nog te worden gevraagd: aan wie? Aan de arbeiders of aan het ondernemersdom?

De gangbare mening (van de meeste recensenten en van vele anderen) is deze, dat Kloos aan de werkgevers niet het achterste van de tong heeft (kunnen en willen) laten zien en dat hij dat achterste derhalve ook aan de arbeiderslezers van zijn boek onthouden heeft.

Onze opvatting wijkt daarvan volkomen af. Wij kunnen - ook na lezing van het boekje van Kloos - geen enkele reden bedenken, waarom de voorzitter van het NVV aan de ondernemers niet 't achterste van zijn tong zou laten zien. Het enige probleem waarmee hij worstelt is dit, dat hij het eigenlijk moeilijk aan de arbeiders kan laten zien. Nu hebben de bewuste recensenten in zoverre gelijk, dat een André Kloos, die zwart op wit het achterste van zijn tong laat zien, die plek van het bewuste lichaamsdeel aan arbeiders en ondernemers tegelijkertijd toont. Ongelijk hebben zij, dat hij het niet aan de ondernemers kan tonen en daarom gedwongen is het ook aan de arbeiders te onthouden. Het zou hóógstens zó kunnen zijn geweest, dat Kloos 't de ondernemers onthield, ómdat hij het de arbeiders moest onthouden. Kloos echter heeft, naar onze mening, een ándere geniale oplossing gevonden. Hij toont wel degelijk het achterste van zijn tong, maar wekt tegelijkertijd (in zijn voorwoord) de vooral voor de arbeiders bedoelde indruk, dat hij het niet doet.

Ziedaar dan ons antwoord op de vraag, hoe of het te verklaren valt, dat het boekje van Kloos "Het achterste van de tong" heet ofschoon het in werkelijkheid niet het achterste van de tong zou zijn. De tegenstrijdigheid waarop we in de aanvang van deze beschouwing zijn gestoten blijkt in werkelijkheid helemaal geen tegenstrijdigheid te wezen. Zij is een schijnbare tegenstrijdigheid, oftewel een paradox. Het boekje heet zoals het heet eenvoudig omdat Kloos inderdaad het achterste van de tong laat zien. Het etiket dekt de inhoud wél. De waarschuwing, dat dit niet

het geval zou zijn wordt ten onrechte gegeven. Desondanks kan men haar niet misplaatst noemen, omdat zij 'n bedoeling heeft en als zodanig, vanuit Kloos' positie geredeneerd, volkomen op haar plaats is.

+ +
+

WIE HET BOVENSTAANDE aandachtig heeft gevolgd, zal het niet ontgaan zijn, langs welke weg wij tot onze conclusies omtrent titel en inhoud van Kloos werkje zijn gekomen. Het is onze opvatting omtrent het karakter van de vakbeweging, die ons tot gids gediend heeft. De vakbeweging, aldus onze zienswijze, is niet de tegenspeler van het ondernemersdom, maar zijn medespeler. Tegenover een medespeler behoeft men van zijn hart geen moordkuil te maken.

Let men nu op hetgeen Kloos in zijn boekje heeft gezegd, dan vindt men daar-in niets dat onze kijk op wezen en karakter van de vakbeweging weerspreekt. Integendeel: onze opvatting wordt overal bevestigd; zó duidelijk bevestigd, dat het soms bijna ongelooflijk schijnt. Wat men in Kloos geschrift wél aantreft, dat zijn tegenstrijdigheden, tegenstrijdigheden bij de vleet zelfs. Maar juist die tegenstrijdigheden zijn volkomen verklaarbaar in het licht van onze zienswijze. De opvatting - de mythe kan men ook zeggen - dat de vakbeweging de belangenbehartigster van de arbeiders zou zijn is, hebben wij zopas gezegd, een vooroordeel. Een vooroordeel is een oordeel (vooraf), dat niet strookt met de werkelijkheid en daarmee onophoudelijk in botsing komt. Die permanente botsing tussen mythe en werkelijkheid vormt er de reden van, dat Kloos voortdurend in tegenspraak komt met zichzelf; dat de mening van Kloos aanhoudend door Kloos weerlegd wordt.

Van die tegenstrijdigheden hier allereerst een paar voorbeelden. Kloos zegt (op pag. 108), dat "het mandaat, waarmee de vakbondsbestuurders opereren... een vertrouwensbasis bij de leden heeft" en dat het "een grove denkfout" zou zijn "uit de betrekkelijk geringe belangstelling (van de leden) de conclusie te trekken dat de leiding op eigen houtje maar raak rommelt". Even tevoren echter (op blz. 107) verklaart hij, dat beschuldigingen als zouden de eisen der vakbeweging niet leven bij de georganiseerde werknemers door de vakbeweging pas serieus worden genomen, niet wanneer zij afkomstig zijn van die leden, maar wanneer zij komen van de kant van de werkgevers en op blz. 108 schrijft hij, dat "de apathie van vele vakbondsleden zou kunnen voortspuiten uit de onmogelijkheid op voet van gelijkheid met de leiding te kunnen discussiëren", waaraan hij dan op blz. 109 nog toevoegt, dat "het niet al te wijs zou zijn de ogen te sluiten voor het gevaar van een verdere vervreemding van leiding en leden". Waarmee het bestaan van een dergelijke vervreemding wordt erkend. Op de bladzijden 112, 113 en 114 schildert Kloos de ongeorganiseerden soms in scherpe, soms in minder scherpe bewoordingen als klaplopers, maar op blz. 119 erkent hij: "Dat zovelen zich niet organiseren kan natuurlijk niet alleen worden afgedaan met de bewering dat het hier gaat om een stel klaplopers, die voor de activiteiten van de vakbeweging geen offer willen brengen... de vakbeweging zou er verstandig aan doen de schuld voor de afzijdigheid niet alleen bij de ongeorganiseerden te zoeken."

Nog veel duidelijker (uiteraard) treden Kloos' tegenstrijdigheden aan de dag als hij het over de maatschappelijke werkelijkheid heeft. Op diverse plaatsen in zijn boek duidt hij de bestaande orde aan met de term "welvaartsstaat". Op blz. 64 schrijft hij, dat "de statistieken onomstotelijk (!) aantonen dat de werknemers en daarmee gelijk te stellen groepen met hun inkomen over steeds meer goederen en diensten kunnen beschikken, 'welvarender' zijn geworden." Op blz. 65 heet het, dat "de werknemers de laatste vijftien jaar tenminste een evenredig (!) aandeel in de groeiende productie hebben gehad." Enkele regels verder echter erkent hij, dat het begrip "reëel inkomen" (waarvan hij zojuist verklaard heeft, dat het met 80% gestegen zou zijn) een zeer betrekkelijke betekenis heeft en dat "de persoonlijke bestedingsmogelijkheden van nu niet vergeleken worden met die van enige tijd geleden

maar met die van andere groepen in de maatschappij op ditzelfde moment". Op blz. 68 leest men: "Wie een hoog inkomen heeft consumeert meer: hij is een voorbeeld voor anderen, hij schaft zich nieuwe goederen aan, die de producent met al zijn vindingrijkheid als onontbeerlijk afschildert. De lagere inkomenstrekkingen gaan het intussen steeds meer als een gemis voelen dat zij diezelfde goederen niet kunnen aanschaffen. In een later stadium, wanneer ook de lagere inkomens zijn gestegen en zij die goederen wél kunnen kopen, is de man met het hogere inkomen al weer verder." Op blz. 69 spreekt hij zelfs van "een permanent welvaartstekort". Een grondiger weerlegging van Kloos' uitspraken omtrent de gestegen welvaart van de arbeiders dan hier door Kloos verricht is kan men zich moeilijk denken.

De grootste tegenstrijdigheid in het boek van Kloos is hiermede echter nog eenszins ter sprake gebracht. Zij is deze, dat hij nadrukkelijk het bestaan van de klassenstrijd ontkent (of liever - omdat de klassenstrijd voor hem geen realiteit is - nadrukkelijk de z.g. klassenstrijdleer afzweert) doch niettemin van het bestaan daarvan aanhoudend de bewijzen brengt. Telkens weer schetst hij het verschil tussen arbeiders en ondernemers op dusdanige wijze, dat aan de onbevooroordeelde lezer de in de samenleving bestaande klassentegenstelling zich als het ware opdringt. Hij spreekt zelf op pag. 55 van "het belangenconflict tussen kapitaal en arbeid", hij erkent op pag. 50, dat "de kloof tussen de werknemer en de ondernemersleiding" wel degelijk te maken heeft met het kapitalistisch productiesysteem. Dat alles echter is voor Kloos "geen aanleiding om de verzoening van de vakbeweging met het kapitalistische productiesysteem te vrezen" (blz. 116). Die verzoening met het kapitalistisch productiesysteem, dát is inderdaad datgene, wat op het achterste van Kloos' tong te zien valt.

Maar zijn er dan in het boek van Kloos niet uitspraken, die tot een geheel andere conclusie leiden? Als men drs. Beishuizen wil geloven dan is dat inderdaad zo. Die zegt in zijn bespreking van "Het achterste van de tong", dat Kloos "het geloof in een natuurlijke harmonie van belangen van kapitaal en arbeid als een grote misvatting ziet" ("Het Parool", 22 mei 1969) en hij voegt er aan toe dat Kloos "de stelling, dat het overleg de strijd heeft vervangen een gemeenplaats noemt". Dat is een merkwaardige zin, die sterk de indruk wekt, dat drs. Beishuizen haar wat al te haastig heeft neergeschreven en dientengevolge tot een slordige formulering is gekomen. Zó slordig is de formulering, dat het ene deel van de zin met het andere in volstreekte tegenspraak is. Kloos noemt de stelling dat het overleg de strijd heeft vervangen een gemeenplaats. Wat is een gemeenplaats? Een alledaags, veelvuldig gebruikt gezegde, zegt Van Dale's Grootwoordenboek der Nederlandse Taal, waarvan men de oorspronkelijke kracht niet of haast niet meer gevoelt. Een gemeenplaats is een bewering, die op niemand indruk maakt omdat zij een waarheid als een koe verkondigt, die aan iedereen bekend is, een bewering, waarmee een open deur wordt ingetrapt. Zij is echter eenszins een bewering, die onwaar behoeft te zijn. Bij Beishuizen lijkt het net alsof Kloos de belangenharmonie van kapitaal en arbeid ontkent en óók ontkent, dat de strijd zou hebben plaats gemaakt voor het overleg. Maar Kloos ontkent niet, dat het overleg de plaats heeft ingenomen van de strijd. Hij zegt zelfs uitdrukkelijk: "Wanneer men daarmee bedoelt, dat het stakingsmiddel minder wordt gehanteerd dan vroeger, dan is die stelling niet aan te vechten". Kloos spreekt van een "gemeenplaats", maar niet van een onjuiste of onware gemeenplaats.

Zou nu Kloos inderdaad de "natuurlijke belangenharmonie van kapitaal en arbeid" als "een misvatting" beschouwen en tegelijkertijd wel degelijk erkennen dat het overleg de plaats heeft ingenomen van de strijd, dan zou hier sprake zijn van zijn zoveelste tegenstrijdigheid. Op dit punt echter valt er van tegenstrijdigheid bij Kloos niets te bespeuren. Voor zover die er is bestaat zij alleen maar bij Beishuizen, die Kloos' werkelijke opvattingen grandioos heeft misverstaan. Kloos namelijk verklaart niet, dat "het geloof in een natuurlijke harmonie van belangen van kapitaal en arbeid een grote misvatting" is. Hij zegt (op blz. 94) heel wat an-

ders, namelijk dit, dat "het scheppen van samenwerkings- en bestuurlijke verbanden van kapitaal en arbeid op een misverstand berust". Waar Kloos zich tegen keert, dat is niet de samenwerking van kapitaal en arbeid, maar hij keert zich tegen de organisatorische vormen, die deze samenwerking soms - bijvoorbeeld in de pbo - heeft aangenomen. Als Kloos het heeft over "macht tegenover macht", dan bedoelt hij niet de macht van de arbeidersklasse in de strijd met het kapitaal; hij bedoelt dat de samenwerking van kapitaal en vakbeweging zich volgens bepaalde spelregels moet voltrekken en dat de eerste en voornaamste van die spelregels deze is, dat de ondernemers te ener zijde, de vakbeweging anderzijds zoveel mogelijk macht moeten ontwikkelen, omdat van de aan weerskanten ontwikkelde macht de uitkomst van het door beiden begeerde compromis zal afhangen. Kloos ontkent niet, dat de vakbeweging en het ondernemersdom in een onderonsje de loonpolitieke ontwikkelingen moeten uitmaken, hij ontkent alleen maar, dat het een lief onderonsje moet zijn, omdat van lieve onderonsjes nu eenmaal geen stabiele compromissen te verwachten zijn. Hoe meer het compromis op "macht" berust, des te steviger zal het zijn. Het aldus bereikte compromis tast echter de grondslagen der bestaande samenleving niet aan; een compromis dat eventueel door zelfstandig optredende "wilde" stakers zou worden afgedwongen, doet dat natuurlijk wel. En aantasting van de maatschappelijke grondslagen is iets dat Kloos zeker niet begeert. Hij wil het kapitalisme ongetwijfeld hervormen; hij wil het bepaald niet opheffen. Zowel het een als het ander blijkt uit zijn boekje onmiskenbaar. Als ir. W. Stam - voor wiens recensie van Kloos wij, naar elders in dit nummer van "Daad en Gedachte" blijkt, voor het overige geen goed woord over hebben - in "De Telegraaf" opmerkt, dat de NVV-voorzitter uitgaat van de theorie van de Amerikaanse econoom John Kenneth Galbraith omtrent de contrasterende machtsposities, die voor een regulering van de maatschappelijke ontwikkeling (binnen het kader der gegeven orde) moeten zorgen, dan heeft hij op dit punt Kloos beter begrepen dan de economische commentator van "Het Parool". Wat Stam zomin als Beishuizen heeft verstaan is, dat Kloos met zijn verwantschap aan Galbraith - die Kloos ook zelf erkent - natuurlijk stevig op kapitalistische bodem staat. Stam noemt Kloos "de vos die in boekvorm de passie preekt, doch wiens verder optreden met gepast wantrouwen dient te worden bekeken". Stam bedoelt natuurlijk: door de ondernemers. Maar Stam begaat een denkfout of bedrijft demagogie. Als Kloos vaak zó optreedt, dat de schijn ontstaat alsof hij een vijand van de ondernemers is, dan hoort dat slechts bij 't opbouwen van 'n machtspositie (volgens de spelregels), die door hem alleen maar gebruikt wordt om "het spel" beter met de ondernemers te kunnen spelen. Tussen zijn boek en zijn praktijk bestaat geen tegenspraak. Hij heeft inderdaad werkelijk "het achterste van de tong" laten zien.

+ +
+

NA HET BOVENSTAANDE willen wij - te hooi en te gras, omdat 't nu eenmaal onmogelijk is om zelfs in 'n wat uitgebreider beschouwing op alles in te gaan - enkele uitspraken van Kloos nog onder de loupe nemen. Hij zegt (op blz. 94), dat "de vakbeweging mede tot opdracht heeft de maatschappij te veranderen en er nimmer volledige verantwoordelijkheid voor kan dragen." Dat lijkt een bewering, die in tegenspraak is met onze stelling, dat Kloos de medespeler van het ondernemersdom is. Doch de tegenspraak is slechts schijn, wanneer men zich er rekenschap van geeft wat Kloos met "het veranderen van de maatschappij" bedoelt, en wat hij er bepaald niet mee bedoelt. Géén opheffing van het kapitalisme in elk geval. Wat hem voor ogen zweeft is een soort "volkskapitalisme". Dat blijkt niet slechts zonneklaar uit sommige uitspraken (bijvoorbeeld één op blz. 116), het is de teneur van het gehele boek. Hij wil het kapitalisme hervormen, verbeteren, democratiseren, onder andere door een correctie op de inkomensverschillen. En voor degenen, die uit het boekje van Kloos - evenals bijvoorbeeld uit de geruchtmakende redevoerin-

gen van Mertens van het NKV - de conclusie zou willen trekken, dat Kloos voorstander is van een wat "radicaler" opstelling van de vakbeweging, heeft Kloos zelf direct een antwoord klaar, dat hen uit de droom kan helpen. "Wanneer", zegt hij op blz. 87, "het directe overleg niet tot resultaten leidt, hoeft nog niet meteen aan het laatste machtsmiddel, de staking te worden gedacht." Een eindje verderop - op blz. 103 - lezen we, dat "de vakbonden zich over het algemeen bij wilde stakingen afzijdig moeten houden, omdat zij contractueel gebonden zijn." Hij voegt er in één adem aan toe, dat de Engelse shop-stewards aan veel zwaardere druk van de leden blootstaan en daarom een andere houding aannemen. Met andere woorden als de arbeiders strijd willen voeren zullen zij misschien de shop-stewards (of lagere functionarissen) aan hun zijde vinden, maar de vakbeweging niet!

"Winstmaken", zegt Kloos op blz. 30, "is géén vuige zaak." Als wij Kloos goed begrijpen, dan keert hij zich met die woorden tegen de opvatting van wat hij op een andere plaats "uiterst links georiënteerde groepen" noemt, die hij dáár (blz. 116) in de schoenen schuift, dat zij "nog altijd het revolutionair élan aanwezig achten en daarop hun hoop gevestigd houden"; waaraan Kloos dan toevoegt, dat "er geen aanleiding is om daarop te hopen". Nu willen wij niet ontkennen, dat er bepaalde (idealistisch georiënteerde, zogenaamd "linkse") groepen zijn, die het winstmaken moreel veroordelen en van het revolutionair élan verwachtingen koesteren voor de strijd van de arbeiders. Onze opvatting is het bepaald niet; evenmin die van Marx, die door Kloos ergens in zijn kinderlijke onschuld een "gelijkheidsapostel" wordt genoemd. Winstmaken is een onvermijdelijke en noodzakelijke bezigheid bij de gegeven en historisch gegroeide productieverhoudingen. Het is een volslagen dwaling te menen, dat de strijd van de arbeiders voortspruit uit een morele veroordeling van de winstmakerij. Die strijd spruit eveneens uit de gegeven productieverhoudingen voort. En wat het revolutionair élan betreft: het is een romantische dwaasheid daarvan iets voor de strijd van de arbeiders te verwachten. Niet uit revolutionair élan ontstaat arbeidersstrijd, omgekeerd, uit de strijd van de arbeiders ontstaat onder zeer bijzondere omstandigheden soms - meestal tot grote verrassing der betrokkenen zelf - revolutionair élan.

Hoezeer Kloos de taal van de ondernemer spreekt, blijkt op blz. 65, waar hij zonder blikken of blozen schrijft, dat "prestaties nu eenmaal met financiële prikkels moeten worden uitgelokt; grotere kennis en grotere verantwoordelijkheid moeten hoger worden beloond, want anders worden de prestaties niet geleverd." Waarop hij op blz. 67 laat volgen, dat "inkomensverschillen de bereidheid om moeilijker, verantwoordelijker of smeriger werk te doen moeten vergroten". Dat de inkomensverschillen er zó uitzien, dat het moeilijkste en smerigste werk het slechtste wordt betaald is iets waaraan Kloos maar met soevereine minachting voor de kapitalistische werkelijkheid voorbij gaat.

Kloos meent in alle ernst, dat het bij overheidsinstellingen en -bedrijven niet om de rentabiliteit van het geïnvesteerde vermogen gaat. Hij huldigt het merkwaardige standpunt, dat wanneer ondernemer en eigenaar één en dezelfde persoon zijn de winstmakerij wél te veroordelen is vaak, omdat er dan van persoonlijke verrijking sprake is (ofschoon er in zijn boek ook uitspraken te vinden zijn, die een geheel ánder geluid laten horen). Kloos denkt in alle ernst óók, dat het kenmerk van de z.g. "ondernemersvrijheid" dit is, dat de ondernemer "autonoom de richting en omvang van de productie vaststelt" (blz. 35). Kloos beseft niet, dat deze zaken niet afhangen van de kapitalist, maar van het kapitaal. Het is het kapitaal (en de rentabiliteit daarvan) dat de kapitalist tot investeren, tot accumulatie dwingt, zowel daar waar de z.g. ondernemersvrijheid onbeperkt is als daar waar zij aan banden is gelegd; in "particuliere" bedrijven evenzeer als in bedrijven van de overheid. Dat Kloos dit ontgaat is een gevolg daarvan, dat hij er volkomen blind voor is, dat het productieproces een meerwaardevormingsproces is, dat ná de productie de meerwaarde in de producten is gestold, dat pas door de omzetting van waren in geld de middelen vrijkomen om de productie voort te zetten

en dat investering noodzakelijk is om goedkoper te produceren teneinde de afzet der producten zo goed mogelijk te verzekeren. Kloos begrijpt van het kapitalistisch productieproces als proces van het kapitaal geen sikkepit. Vandaar dat hij doodleuk verklaart, dat de economieboekjes ons leren, dat er voor de behoeften wordt geproduceerd. Hij verklaart het, zeggen wij, doodleuk om het natuurlijk ook zelf weer even doodleuk tegen te spreken. In die passages van zijn boekje namelijk waarin hij erkent, dat het kapitalisme kunstmatig behoeften schept terwille van de afzet van de voortgebrachte - soms aan geen enkele reële behoefte beantwoordende - goederen. Uit zijn misverstanden omtrent het kapitalistisch productieproces vloeit ook zijn standpunt ten aanzien van de consumenten voort. Hij schrijft ergens, dat de consumenten óók nog producenten zijn inplaats van omgekeerd te beseffen, dat de producenten óók nog consumenten zijn en dat wie als loonarbeider aan de productie deelneemt tegelijkertijd als loonarbeider consumeert, zodat er dus geen aparte consumenten-problemen zijn, doch bij de consumptie eenvoudig al die betrekkingen tussen de mensen terugkeren, die gezamenlijk onder het begrip productieverhoudingen kunnen worden samengevat.

Fout is Kloos' kritiek op de leninistische vakbewegingstheorie, die op geen stukken na scherp genoeg is, omdat hij er geen notie van heeft wáár de schoen wringt. Het is bijvoorbeeld karakteristiek, dat hij verkondigt, dat de verschillen tussen hem en de bolsjewisten niet in de eerste plaats bepaald worden door denkbeelden over de economische orde. (blz. 151).

Wie weten wil hoe of het gesteld is met de waarde van Kloos' maatschappelijke analyses leze (en herleze) de allereerste alinea van zijn boek. Hij zegt daarin (blz. 9) dat de nationale productie van jaar tot jaar groter wordt en dat dit "voor de leek" een groot raadsel is. Volgt daarop dan 'n verklaring van de niet-leek Kloos waar die productievergroting vandaan komt? Helemaal niet. Kloos zegt, dat de productie-vergroting door de niet-leken "als een statistisch vaststaand gegeven" wordt geaccepteerd. Economische raadselen, met andere woorden, worden door Kloos op deze wijze opgelost, dat hij weigert zich er 't hoofd over te breken. Tja, wie een dergelijke houding aanneemt behoeft men eigenlijk oppervlakkigheid niet meer te verwijten. Een dergelijk iemand hééft inderdaad geen diepgang nodig. Een dun laagje zand, net zoveel als de struisvogel nodig heeft om er zijn kop in te steken, is hém meer dan genoeg.

"De vakbeweging", zegt Kloos op blz. 148, "zal altijd een sterke tegenpartij, de werkgevers, hebben en dat is uit een oogpunt van machtsevenwicht heel gezond te noemen". Ziedaar de ware, de conclusies van Beishuizen direct weersprekende, wérkelijke opvatting van Kloos over de "harmonie tussen kapitaal en arbeid". Het is bovendien 'n tegenpartij waardoor Kloos (blz. 113) best gesubsidieerd wil worden ofschoon hij op blz. 175 het aanvaarden van ondernemersgeld ten behoeve van vakbondswerk in Amerika "een taktische fout" noemt! Hebben wij teveel gezegd lezer, toen wij hierboven opmerkten, dat de opmerkingen van Kloos vrijwel altijd door Kloos weerlegd worden? Hebben wij teveel gezegd toen wij zijn beweringen soms als "ongelooflijk" karakteriseerden?

"Kloos", heeft drs. Beishuizen in zijn bespreking van 't boekje gezegd, "behandelt 'n kaleidoscoop van onderwerpen". Dat doet hij inderdaad. Zijn tong is bepaald aardig in beweging gekomen. Hij praat en praat en vertelt en vertelt, op dezelfde manier als de bekende commissaris Voordewind op een gans ander terrein eens aan het vertellen is geslagen. Wat was toen de reactie van Willem van Iependaal ook weer? Hij zei: de commissaris kan me nog meer vertellen. Dat is ook onze reactie op het boek van Kloos. We geloven niet, dat hij iets heeft achter gehouden; we zijn ervan overtuigd, dat hij in zijn vrij dure (f 11,90) boek alles heeft gezegd wat hij te zeggen heeft. Maar hij kan óns nog meer vertellen!

=====

A N T O N P A N N E K O E K O V E R V A K B O N D E N

DE GROTE vakbonden zijn tot lichamen geworden, die enigszins het karakter van staatsorganismen vertonen: de bestuurders zijn van dienaren tot meesters geworden, die een kaste vormen, welke zich met de organisatie vereenzelvigd, die over alle machtsmiddelen van het geheel gebiedt (de financiën, de pers), terwijl elke opstandige wil van de leden stuk loopt op het apparaat van reglementen en bureaucratische hiërarchie, voor hij zich tegenover de leiders kan doorzetten. Slechts met grote volhardende krachtsinspanning kan een oppositionele stroming in de massa's op de duur tot een matig succes leiden; dit beperkt zich gewoonlijk tot persoonsveranderingen, waarbij het systeem ongewijzigd blijft. Hoe dikwijls kwam het in de afgelopen jaren in Engeland, in Duitsland, in Amerika niet voor, dat de leden in openlijk oproer losbarstten en hun gang gingen, tegen de leiding of de besluiten van de bond in! Dat dit zo als iets gewoons gezegd wordt, drukt al uit, dat de leden niet gebieden over de vakbond, dat deze bond niet hun collectiviteit is, maar als het ware een vreemde, boven hen staande, hoewel tegelijk toch uit henzelf ontspruitende macht, dus iets analoogs met de staat. Is het oproer geluwd, dan komt de oude heerschappij weer op oude manier tot zijn recht; ondanks de machteloze verbittering en haat onder de massa's weet zij zich te handhaven, steunende op de vele onverschilligen en vooral ook omdat allen de innerlijke noodzakelijkheid van de vakbond voelen, als enig middel voor de arbeiders om tegenover het kapitaal in sterke onderlinge samenhang kracht te vinden. De bureaucratische leiders komen niet alleen daarin met het beambtendom dat de staatsmacht beheerst overeen, dat zij de massa's beheersen voor het kapitaal, ten dienste van het kapitaal, dat door hen de arbeiders onderworpen houdt, maar ook daarin, dat hun "politiek" steeds meer neerkomt op het paaien van de massa door demagogische frasen, ten gunste van hun overeenkomsten met het kapitaal. Grof en ruw in Duitsland, waar zij met list en geweld aan de arbeiders overal weer het stukwerk en de verlengde arbeidstijd opgedrongen hebben; sluw in Engeland, waar zij - evenals de regering - in schijn zich onwillig laten schuiven door de arbeiders, wier wens zij inderdaad saboteren. Deze kontrarevolutionaire macht kan niet vernietigd of verzwakt worden door een wisseling van personen; het is de organisatievorm zelf, die de massa's vrijwel machteloos maakt, die hen verhindert de vakbonden tot orgaan van hun wil te maken.

- o -

Pannekoek schreef deze woorden in 1920. Zij zijn ontleend aan een opstel, dat hij onder het pseudoniem Karl Horner en onder de titel "De derde Internationale en de wereldrevolutie" publiceerde in "De Nieuwe Tijd" van dat jaar (blz. 198). Er is sedertdien wel het een en ander veranderd. De arbeiders hebben sindsdien in hun wilde acties en strijdcomité's van onder op middelen ontdekt om hun wil tegenover de vakbeweging door te zetten. Dat neemt niet weg, dat de woorden van Pannekoek na een ontwikkeling van bijna een halve eeuw nog niets aan kracht hebben ingeboet.

=====

R o s a L u x e m b u r g o v e r
d e v a k b e w e g i n g

"DE VOORNAAMSTE taak van de vakverenigingen bestaat daarin, dat zij aan de kant der arbeiders het middel zijn om de kapitalistische loonwet, dat wil zeggen de verkoop van de arbeids-

kracht tegen haar ogenblikkelijke marktprijs, te verwezenlijken. Waarin de vakverenigingen het proletariaat dienen is, de op elk tijdstip gegeven conjunctuur van de (arbeids)markt voor zich van nut te maken. Deze conjuncturen zelf echter... liggen buiten de inwerkingssfeer van de vakverenigingen. Zij kunnen derhalve de loon-

wet niet omverwerpen. Zij kunnen op zijn best de kapitalistische uitbuiting binnen de op dat moment "normale perken" houden, in geen geval echter de uitbuiting ook zelfs maar trapsge-

wijze opheffen."

R. LUXEMBURG, "Sociale hervorming of revolutie?", Gesammelte Werke, Berlijn 1925, Band 3, blz. 51.

=====

W A T D R O M M E L , W A A R O M D A N G E K L A A G D ?

WE HEBBEN al vaker in "Daad en Gedachte" betoogd, dat het dikwijls bijzonder leerzaam is om kennis te nemen van hetgeen in ondernemerskringen omtrent bepaalde actuele gebeurtenissen wordt opgemerkt of gedacht. De juistheid van dit standpunt wordt weer eens bevestigd, wanneer men kennis neemt van hetgeen in "De Nederlandse Onderneming" (het weekblad van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen) op 30 mei j.l. wordt opgemerkt over de geruchtmakende Verblifa-affaire, waaraan ook wij in een der vorige nummers van "D. en G." de nodige aandacht hebben besteed.

In een artikel, getiteld: "Leiding is minder te verwijten dan wordt aangenomen" wordt uitvoerig geciteerd uit een extra editie van het personeelsorgaan der betrokken bedrijven, dat op 9 mei j.l. op ruime schaal werd verspreid, ook buiten het concern. In die extra editie gaf de directie een soort van chronologie der gebeurtenissen, waaruit blijkt, dat al sedert augustus 1967 met de vakbonden werd gesproken "over de onbevredigende gang van zaken in de onderhavige sector". Nu hebben wij in onze beschouwingen over de Verblifa-affaire al uiteengezet dat men de term "onbevredigende gang van zaken" op zeer speciale wijze dient te interpreteren. De jaarverslagen van Thomassen & Drijver/Verblifa hebben er geen twijfel over laten bestaan, dat er in dezelfde periode, waarin de situatie "onbevredigend" was behoorlijke winst gemaakt werd. Waar het om ging was de winst in verhouding tot de geïnvesteerde kapitalen en de efficiency in het bedrijf, twee zaken, die nauw met elkaar verband houden en waarom het bij de kapitalistische productie altijd draait.

Op deze kant van de kwestie willen wij hier niet nader ingaan. Waarom het ons hier te doen is, dat is niet zo zeer het - met nog meer citaten uit het personeelsorgaan uitvoerig toegelichte - betoog, dat de directie tevoren uiteengezet heeft waarop haar beleid gericht was. Want de vakbeweging heeft dat namelijk niet ontkend. Wat ons vooral heeft getroffen in het artikel in "De Nederlandse Onderneming" is de opmerking, dat de procedure van het bedrijf, dat zich zorgvuldig gehouden heeft aan zijn terzake geldende verplichtingen op grond van de SER-adviezen, niettemin heeft gefaald "omdat de representatie van het personeel door de bonden niet heeft gefunctioneerd". De opmerking is vooral belangrijk, wanneer men haar beschouwd in het licht van de steeds luider wordende en alleszins juiste kritiek, dat de vakbonden helemaal niet de representanten van de aangesloten leden of van welke groep arbeiders ook zijn.

Jarenlang reeds wordt er door de serieuze critici van de vakbeweging op gewezen, dat het een fictie is, dat zij de representante van de arbeiders zou zijn. Zij is dat ten eerste niet, omdat het aantal ongeorganiseerden nog altijd veel en veel groter is dan het aantal georganiseerden. Zij is dat in de tweede plaats niet, omdat in belangrijke kwesties, wanneer de georganiseerde vakbondsleden in strijd willen gaan, de vakbonden hen in hun hemd laten staan, met het gevolg, dat zij tot een "wilde" actie worden genoopt. Wat "De Nederlandse Onderneming" vaststelt als ware het een incidenteel communicatiegebrek, dat vanwege zijn bijzonder karakter een nadere verklaring en/of beschouwing behoeft, is dus in werkelijkheid geen gevolg van een gebrek aan communicatie tussen de arbeiders en hun zogenaamde "vertegenwoordiging", doch een gevolg daarvan dat de vakbeweging niet de ver-

tegenwoordiging der arbeiders mag heten.

"De Nederlandse Onderneming" is daarvoor natuurlijk blind. Niettemin raakt het ondernemersblad wel enigermate aan de kern van het probleem, wanneer het de vraag stelt of het (om in de toekomst de onaangenaamheden te voorkomen, die de Verblifa-affaire voor de directie nu eenmaal heeft meegebracht) niet beter zou zijn om een andere procedure te volgen. Verdient het soms, vraagt "De Nederlandse Onderneming", de voorkeur om éérst met de ondernemingsraad te praten en dan pas met de vakbonden? Het blad beantwoordt die vraag ontkennend. Want, zo zegt het ondernemersorgaan, de ondernemingsraden zijn veel te nauw bij de zaak betrokken om het hoofd koel te kunnen houden.

Voor de lezers van "Daad en Gedachte" zal het geen verrassing zijn, indien wij hier nadrukkelijk verklaren ook de ondernemingsraden niet als een échte vertegenwoordiging van de arbeiders te zien. Niettemin wordt uit de opmerking in "De Nederlandse Onderneming" één ding duidelijk: wat de ondernemingsraden ook wél mogen zijn, ze staan blijkbaar nog altijd een heel klein tikkeltje dichterbij de arbeiders dan de vakbonden. Die staan er blijkbaar zó ver van af, dat ze als niet-betrokkenen het hoofd koel houden. Daar kan de vakbeweging het mee doen.

Wat uit de opmerking voorts blijkt is, dat de directie er derhalve helemaal niet op uit is om informatie te verstrekken aan een instantie, die wél als nauw-betrokkene met de arbeiders nog enigermate voeling heeft. Voor de drommel, wat klaagt zo'n directie en wat klagen de ondernemers dan over kortsluiting?

=====

OVER DIT NUMMER VAN "DAAD EN GEDACHTE"

OVER HET algemeen streven de kameraden die met elkaar "Daad en Gedachte" uitgeven er naar om aan ieder nummer van hun maandblad een zo gevarieerd mogelijk karakter te geven. Dat lukt meestal nogal vrij aardig, maar in dit nummer is praktisch de gehele inhoud gewijd aan de huidige positie van de Nederlandse vakbeweging of aan problemen, die daar zijdelings nauw verband mee houden.

Het gevolg hiervan is in de allereerste plaats, dat twee andere zaken, die volgens onze oorspronkelijke plannen in dit nummer aan de orde zouden hebben moeten komen, tot een volgend nummer moesten worden uitgesteld. Wij ontvingen van een onzer lezers een reactie naar aanleiding van onze bespreking van Arthur D. Morse's boek "Terwijl de zes miljoen stierven". De briefschrijver stuurde ons meteen een Belgisch krantje van een aantal jaren geleden, waarin het probleem van de jodenvervolgingen onder het nationaal-socialisme eveneens behandeld werd, met het verzoek op de daarin voorkomende beschouwing nader in te gaan. Wij zijn de bewuste lezer zeer dankbaar voor zijn reactie en geven hem de verzekering, dat hij ons commentaar in een der volgende nummers aan zal treffen.

Wat óók moest worden uitgesteld is de langzamerhand in "D. & G." het karakter van een vaste rubriek krijgende discussie met onze vriend Mulder over een of ander belangwekkende publicatie. Hij stuurde ons ditmaal een beschouwing over een historisch werk, dat in Oost-Duitsland is verschenen en dat handelt over de burgerlijke partijen in Duitsland. Zijn opstel is langer dan tot nu toe steeds het geval is geweest. Zij geeft ons bovendien aanleiding tot een eveneens wat langere discussie. Helaas, de in dit nummer nog aanwezige ruimte liet de opneming ditmaal nog niet toe. Hetzelfde geldt van een beschouwing over een wilde staking in de Amerikaanse auto-industrie in de afgelopen maand april, alsmede van een artikel over de Engelse wettelijke maatregelen tegen wilde acties. Dat alles staat derhalve voor juli op het program. Wij hopen dat de lezer zich zal kunnen verenigen met de keuze, die wij voor dit nummer hebben gedaan.

=====